

ČSO
a Birdlife Int.

Výzkum

Ochrana

Propagace

Patronátní
skupiny IBASPracovní
skupiny

HNÍZDNÍ ATLAS 2014–2017

Atlasy hnízdního rozšíření jsou jedním z pilířů základní literatury o ptactvu regionů, států i celých kontinentů. Česko patří k menšině ornitologicky vyspělých států, které zvládly své ptactvo zmapovat již třikrát: poprvé v letech 1973–77, podruhé 1985–89 a potřetí 2001–03. Hlavním tahounem všech dosavadních mapování byl průkopník moderního ornitologického výzkumu a jeden z dřívějších předsedů ČSO, Karel Šťastný.

První a doposud jediný celoevropský hnízdní atlas, který sumarizoval údaje z národních publikací, vyšel v roce 1997. Rozšíření a početnost ptáků však nejsou trvalé, prostředí kolem nás se rychle mění a ptáci na změny reagují. Deset, dvacet nebo i více let staré údaje pozbývají platnosti a chceme-li porozumět ptačímu životu, chceme-li ptáky efektivně chránit, chceme-li skutečně smysluplně investovat omezené prostředky, které na ochranu ptáků máme, musíme své rozhodování opřít o důkladnou znalost současného stavu. Právě proto připravuje Evropský výbor pro sčítání ptáků (EBCC) vydání nového evropského atlasu na rok 2020 a právě proto se dnes rozbíhá i čtvrté české atlasové mapování. Naše tři dosavadní úspěšné atlasy i skutečnost, že ČSO je jedním ze dvou koordinátorů evropského hnízdního atlasu (spolu s Katalánským ornitologickým institutem), nás zavazují, abychom náš nový atlas zpracovali skutečně ukázkově, aby byl vyčerpávajícím zdrojem přesných a správných informací o ptactvu Česka po řadu dalších let.

Všechny hnízdní atlasy u nás i ve světě jsou založeny na obětavé spolupráci stovek nebo tisíců dobrovolníků, zkušených terénních ornitologů, kteří znají území svého zájmu a kteří jsou ochotni investovat do společného díla desítky hodin své práce. Odměnou jim je zajímavá práce v terénu, vzrušující dobrodružství vědeckého výzkumu a v neposlední řadě vědomí nesmírné důležitosti toho, co dělají. Všichni účastníci atlasového mapování se stávají součástí obrovské evropské ornitologické rodiny. Ať vyrazíme do terénu ráno před rozedněním nebo se před půlnocí vracíme z mapování sov, můžeme si být jisti, že o 10, 100 či 1000 kilometrů dál jsou další a další podobní nadšenci, kteří se vydávají za stejným cílem — získat co nejpresnější a nejpodrobnější údaje, kolik kde kterých ptáků žije. Všichni společně se pak můžeme těšit na výslednou publikaci hnízdního atlasu, s dlouhým seznamem jmen všech spolupracovníků.

Cíle

- Získat přesné a správné informace o **rozšíření** všech druhů ptáků hnízdicích na území Česka,
- získat přesné a správné informace o **absolutní i relativní početnosti** všech druhů ptáků hnízdicích na území Česka,
- porovnat zjištěný stav se stavem v minulosti, zejména s předchozími atlasy,
- poskytnout data pro nový evropský hnízdní atlas.

Metodika

Základním nástrojem atlasového mapování je zjišťování výskytu a hnízdění druhů v kvadrátech čtvercové sítě. Používat budeme zavedenou a všeobecně známou síť KFME, přičemž pro některé účely budeme každý základní kvadrát dělit na menší čtverce.

Novinkou oproti předchozím atlasům je snaha získat přesnější odhady početnosti hnízdicích ptáků, přičemž zachován zůstává cíl důkladného zmapování hnízdišť. Protože je často těžké počet hnízdicích párů odhadovat, k přesnějším a správnějším výsledkům se dobereme pomocí znáhodněného vzorkování a následného statis-

tického výpočtu. Současně je potřeba sledovat terénní úsilí. Není třeba být vyškoleným statistikem, abychom tušili, že nejvíc druhů zjistíme v kvadrátech, kde jsme mapováním ptáků strávili nejvíc času. A naopak pokud některý druh nezjistíme v kvadrátu navštíveném jen na pár hodin, vůbec to neznamená, že tam tento druh nehnízdí.

Data pro hnízdní atlas budeme získávat třemi základními metodami, které doplníme příležitostnými pozorováními. Pro jednoduchost a srozumitelnost nazýváme jednotlivé metody **Mapování**, **Hodinovka** a **JPSP**. Přesný popis jednotlivých metod je obsahem samostatných Pokynů, zde uvedeme jen jejich základní souhrn.

Mapování probíhá v základních (velkých) kvadrátech s cílem potvrdit hnízdění co největšího počtu druhů. Zaznamenáváme přitom kategorii průkaznosti hnízdění a dobu, kterou jsme mapováním strávili. Dobrovolně, například pro lokální hnízdní atlasy, je možné mapovat každý malý čtverec.

Hodinovka je hlavní novinkou tohoto mapování. Jde o velice jednoduchý, příjemný a efektivní způsob, jak s co nejmenším úsilím získat údaje o relativní početnosti zejména běžných druhů. Územní jednotkou pro hodinovku jsou malé čtverce, časovou jednotkou je

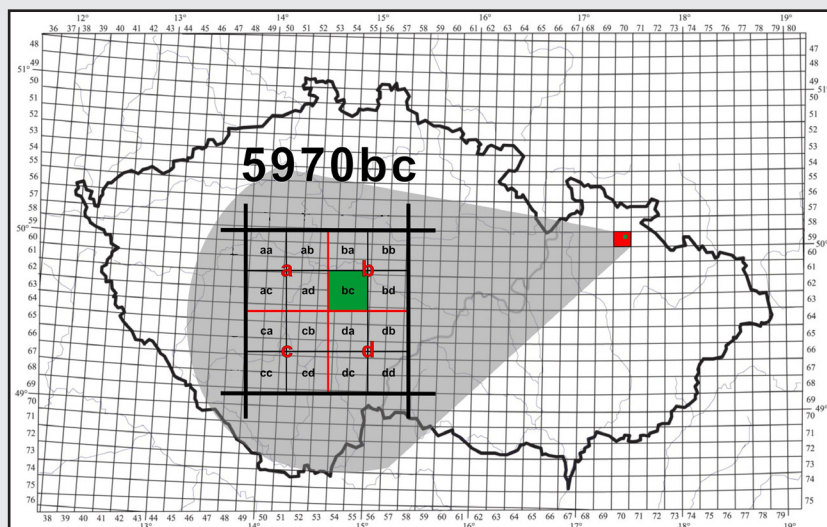
čso

ČSO
a Birdlife Int.

Výzkum

Ochrana

Propagace

Patronátní
skupiny IBAsPracovní
skupiny

Kvadrátová síť bude stejná, jako v předchozích dvou atlasových mapováních. **Základní (velké) kvadráty** tvoří 10 minut zeměpisné délky a 6 minut zeměpisné šířky souřadnicové sítě KFME. Přibližné rozměry jsou 11,2×12 km. Při označování kvadrátu se čte napřed řádek, pak sloupec.

Pro hodinovku se kvadráty dělí na 16 **malých čtverců** označených malými písmeny podle uvedeného schématu.

jedna hodina. Kromě této standardizace lze říci, že hodinovka je jednoduše vycházkou, během které si zaznamenáváme všechny pozorované druhy. Obrovský přínos standardizace se ale projeví při zpracování dat, kdy relativní početnost můžeme pomocí JPSP kalibrovat a získat tak přesné odhady celkové početnosti druhů i mapy početnosti. Hnízdní atlas tak získá zcela nové dimenze, budeme se moci jednoduše podívat, kde se ptákům daří lépe a kde hůř, budeme moci hledat příčiny a časem se pokoušet je i odstraňovat.

JPSP (Jednotný program sčítání ptáků) poskytne po úpravách metodiky od roku 2015 údaje o hustotě druhů, které bude možné s pomocí statistických modelů zkombinovat s údaji z hodinovky, vytvořit mapy relativní početnosti a odhadnout velikosti celostátních populací. JPSP je ještě náročnější na čas i znalosti než hodinovka, především je nezbytná rutinní znalost ptačích hlasů. **Sčítat JPSP nemusejí všichni spolupracovníci atlasu**, zapojení co největšího počtu lidí bude ale velice žádoucí.

Příležitostná pozorování z kteréhokoli čtverce, od spolupracovníků atlasu i od dalších pozorovatelů, budou využita k doplnění údajů z mapování. Naším cílem by mělo být, aby takovéto doplňování nebylo vůbec potřeba. Přesto je žádoucí veškerá svá pozorování z kterékoliv lokality zaznamenávat do Faunistické databáze ČSO (**avif.birds.cz**) společně s atlasovou hnízdní katego-

rií a přesnou lokalizací pomocí bodu v mapě. Současně je žádoucí, aby jednotlivé vycházky zapsané v avifu nepřesahovaly hranice malého čtverce.

Staňte se spolupracovníkem!

Pro atlas budeme používat všechny záznamy o zjištěném hnízdění kteréhokoli druhu v kterémkoli kvadrátu, tedy všechny záznamy v avifu s vyplněnou hnízdní kategorií. Tato příležitostná pozorování mohou doplnit naše znalosti, ale nezajistí jejich úplnost. Proto je nezbytné vytvořit síť spolupracovníků, jako tomu bylo u předcházejících atlasů.

Základní povinnosti spolupracovníků jsou velice jednoduché. Každý spolupracovník se přihlásí ke zpracování alespoň jednoho kvadrátu. Samozřejmě je možné i žádoucí sbírat data i v „cizích“ kvadrátech, výběrem „svého“ se ale přihlašujeme k zodpovědnosti za tento kvadrát a měli bychom se snažit o jeho úplné zpracování.

Každý (velký) kvadrát může mít jednoho „vlastníka“; ve webové aplikaci je uveden tučně. Vlastník je zodpovědný za úplnost mapování kvadrátu (viz zvláštní list Mapování) a za každoroční provedení hodinovky ve vybraných malých čtvercích (viz zvláštní list Hodinovka). Na obojím ale může spolupracovat více lidí; je nanejvýš žádoucí, aby se lidé pracující ve stejném kvadrátu znali a domluvili si rozdělení prací.

Výměnu vlastníka či odhlášení z kvadrátu provádějí na žádost koordinátoři, kteří na vyžádání sdělí i kontakty na další mapovatele ve Vašem kvadrátu.

Dobrovolně se budeme moci od roku 2015 přihlašovat ke sčítání JPSP podle nové metodiky, což ale není podmínkou práce na atlase.

Ukládání dat

Základním nástrojem pro sběr dat hnízdního mapování je online databáze **atlas.birds.cz**. Její používání je žádoucí, ale není povinné; spolupracovníci, kteří nemohou nebo nechtějí databázi používat, mohou předávat výsledky na papírových formulářích nebo v excelu.

Pro přístup do databáze je potřeba základní registrace (přihlašovací jméno a heslo) birds.cz, všichni uživatelé Faunistické databáze ČSO či spolupracovníci JPSP se tedy mohou rovnou přihlásit. Zájemci o mapování, kteří

ČSO
a Birdlife Int.

Výzkum

Ochrana

Propagace

Patronátní
skupiny IBAsPracovní
skupiny

zatím své přihlašovací jméno a heslo nemají, se mohou zaregistrovat na **birds.cz/reg**. Registrace trvá minutu a je k ní potřeba jen platná emailová adresa.

Následující část textu je provizorní, bude doplňována, jak budou postupně spouštěny jednotlivé části databáze.

Vstupním místem pro ukládání veškerých dat souvisejících s atlasem je **atlas.birds.cz**. Zde se mohou spolupracovníci závazně přihlašovat k mapování jednotlivých kvadrátů, vkládat pozorování z mapovacích vycházek, z hodinovek a přes **kartu kvadrátu** sledovat a upravovat souhrnné výsledky velkých kvadrátů i malých čtverců.

Databáze atlas.birds.cz

Klikněte na čtverec, který vás zajímá.

Ze zobrazené nabídky vyberte, co chcete zapsat.

Souhrnné výsledky za celý rok zkontrolujte (vložit) na **kartě kvadrátu**.

Nezapomeňte vždy vyplnit atlasovou kategorii v poli Aktivita.

Organizátoři a kontakty

Mapování hnízdního rozšíření ptáků organizuje Fakulta životního prostředí ČZU v Praze ve spolupráci s Českou společností ornitologickou a Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Hlavními koordinátory jsou Vladimír Bejček (**606 474 485, bejcek@fzp.czu.cz**) a Karel Štastný (**776 682 101, stastny@fzp.czu.cz**). Poštovní adresa: FŽP ČZU, Kamýcká 129, 165 21 Praha-Suchdol. Technické dotazy zodpoví Zdeněk Vermouzek (**admin@birds.cz**).

Kategorie hnízdního výskytu zapisujeme přímo v terénu u všech pozorování, od náhodných návštěv cizích čtverců, přes cílené mapování vlastního čtverce až po sčítání hodinovky.

0 Nehnízdící (druh pozorovaný v hnízdním období, ale s vysokou pravděpodobností jde o migrujícího či nehnízdícího ptáka).

A – Možné hnízdění

A1 Druh pozorovaný v době hnízdění ve vhodném hnízdním prostředí. (Za hnízdní období považujeme většinou dobu od dubna do července, ale například sovy hnízdí často už dříve a mnozí pěvci, vodní ptáci či holubi mohou, ať už normálně nebo při náhradních snůškách, klást vejce a vyvádět mláďata i v srpnu či září. Křivka může ostatně hnízdit i uprostřed zimy.)

A2 Pozorování zpívajícího samce (samců) nebo zaslechnutí hlasových projevů souvisejících s hnízděním v hnízdním období.

B – Pravděpodobné hnízdění

B3 Pár pozorovaný ve vhodném hnízdním prostředí v době hnízdění.

B4 Stálý okrsek předpokládaný na základě pozorovaného teritoriálního chování (zpěv, zahánění soků apod.) na stejném místě minimálně dvakrát v odstupu jednoho týdne.

B5 Tok, imponování nebo páření.

B6 Pozorování ptáků navštěvujících pravděpodobná hnízdiště (např. vlaštovky létající do stáje, kterou nemůžeme zevnitř prohlédnout).

B7 Vzrušené chování nebo varování starých ptáků nejspíše v blízkosti hnízda či mláďat.

B8 Přítomnost hnízdní nažiny u chyceného starého ptáka.

B9 Staří ptáci pozorování při stavbě hnízda nebo dlabání dutiny.

C – Prokázané hnízdění

C10 Odpoutávání pozornosti od hnízda nebo mláďat nebo předstírání zranění.

C11 Nález zbytků vaječných skořápek nebo nález použitého hnízda, obydlí nebo opuštěného v době mapování.

C12 Nález čerstvě vylétaných mláďat (u krmivých ptáků) nebo mláďat v prachovém opeření (u nekrmivých ptáků).

C13 Pozorování starých ptáků přilétajících na hnízdiště či opuštěných jej za okolností, které nasvědčují přítomnosti obsazeného hnízda (včetně vysoko umístěných hnízd nebo hnízdních dutin, do nichž není vidět) či pozorování starých ptáků vysezujících snůšky vajec.

C14 Pozorování starých ptáků přinášejících potravu mláďatům nebo odnášejících trus od hnízda.

C15 Nález hnízda s vejci.

C16 Nález hnízda s mláďaty (viděnými nebo slyšenými).

